

SUN'IY INTELLEKT VOSITALARI ORQALI INGLIZ TILINI MUSTAQIL O'RGANISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH: METODIK YONDASHUV

Ulmasbayeva Malika Alisherovna

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

O'zbek va xorijiy tillar kafedrası dotsenti v.b., PhD

malika.zhd@gmail.com

Orcid iD: <https://orcid.org/0000-0001-7207-5026>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini mustaqil o'rganish kompetensiyasini shakllantirishdagi o'rni va metodik yondashuvlari tahlil qilinadi. Mustaqil o'rganish kompetensiyasi talabaning o'z-o'zini rivojlantirish, til ko'nikmalarini mustaqil tarzda egallash va raqamli vositalardan samarali foydalanish qobiliyatini anglatadi. Maqolada SI vositalari — chat botlar, til ilovalari, avtomatik tahlil platformalari — yordamida o'quv jarayonini individuallashtirish, motivatsiyani oshirish va metakognitiv strategiyalarni rivojlantirish metodikasi taklif etiladi. Shuningdek, eksperimental kuzatuvlar asosida metodikaning samaradorligi baholanadi va mahalliy ta'lim kontekstida qo'llash bo'yicha tavsiyalar beriladi.

***Kalit so'zlar:** sun'iy intellekt texnologiyalari, ingliz tilini mustaqil o'rganish, o'quvchi avtonomiyasi, raqamli pedagogika, til o'rganish strategiyalari, metakognitiv kompetensiya, AI asosidagi ta'lim vositalari.*

KIRISH

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ta'lim sohasida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Xususan, sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari til o'rganish jarayonini individuallashtirish, interaktivlashtirish va reflektivlashtirish imkonini bermoqda. Ingliz tilini o'rganishda talabalar mustaqil ravishda til ko'nikmalarini egallashi, o'z-o'zini baholashi va o'quv strategiyalarini shakllantirishi zamonaviy ta'limning muhim vazifalaridan biridir.

Mustaqil o'rganish kompetensiyasi — bu talabaning o'z bilimini mustaqil izlash, tanlash, qo'llash va baholash qobiliyatidir. Bu kompetensiyani shakllantirishda sun'iy intellekt vositalari — chat botlar, til ilovalari, avtomatik tahlil platformalari — samarali metodik vosita sifatida maydonga chiqmoqda. Ular talabaning til o'rganish jarayonini shaxsiylashtiradi, motivatsiyani oshiradi va metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalari asosida ingliz tilini mustaqil o'rganish kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda nazariy asoslar, amaliy yondashuvlar, metodik model va eksperimental natijalar keltiriladi. Shuningdek, O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari kontekstida metodikaning qo'llanish imkoniyatlari va tavsiyalari muhokama qilinadi.

Nazariy asoslari

Ta'limda *mustaqil o'rganish kompetensiyasi* talabaning kerakli bilimlarni mustaqil tarzda topish, tahlil qilish va amaliyotga tatbiq etish qobiliyatini anglatadi. Bu kompetensiya zamonaviy ta'limda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki u talaba avtonomiyasini, o'z-o'zini rivojlantirishni va tanqidiy fikrlashni shakllantiradi (Bahronova, 2025). Ingliz tilini o'rganishda mustaqil kompetensiyaga ega bo'lgan talaba til ko'nikmalarini faqat dars jarayonida emas, balki darsdan tashqari sharoitda ham rivojlantira oladi.

Sun'iy intellekt texnologiyalari bu jarayonda yangi imkoniyatlar yaratadi. Chat botlar, til ilovalari (masalan, Duolingo, Grammarly, Elsa Speak), avtomatik yozma tahlil vositalari va ovozli yordamchilar talabaning til o'rganish jarayonini individuallashtiradi. Bu vositalar orqali talaba o'z darajasiga mos mashqlarni bajaradi, real vaqtli fikr-mulohaza oladi va o'z o'quv maqsadlariga mos axborotni izlab, undan samarali foydalanadi (Toshboltayev & Yoqubjonova, 2025).

Metakognitiv kompetensiya — ya'ni o'z o'rganish jarayonini anglash va boshqarish — sun'iy intellekt yordamida yanada samarali rivojlanadi. Talaba o'z xatolarini ko'radi, ularni tahlil qiladi va takomillashtirish yo'llarini izlaydi. Bu esa mustaqil o'rganish kompetensiyasining asosiy komponentlaridan biridir (Bahronova, 2025).

Pedagogik nuqtai nazardan, sun'iy intellekt texnologiyalari konstruktivistik yondashuvga mos keladi. Talaba o'z bilimini faol ravishda quradi, tajriba asosida o'zlashtiradi va refleksiya orqali mustahkamlaydi. Bu yondashuv mustaqil o'rganish kompetensiyasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi (Toshboltayev & Yoqubjonova, 2025).

Metodik model

Ingliz tilini mustaqil o'rganish kompetensiyasini shakllantirishda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalaridan foydalanish metodikasi quyidagi bosqichlarga asoslanadi: *diagnostika, individuallashtirish, interaktiv mashqlar, refleksiya va baholash*. Har bir bosqich talabaning o'quv jarayonini shaxsiylashtirish, motivatsiyasini oshirish va metakognitiv ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

1. Diagnostika bosqichi

Bu bosqichda talabaning til darajasi, o'rganish uslubi va ehtiyojlari aniqlanadi. Sun'iy intellekt asosidagi platformalar (masalan, Grammarly, ChatGPT, Duolingo) foydalanuvchining til ko'nikmalarini tahlil qilib, zaif va kuchli tomonlarini aniqlash imkonini beradi (Bahronova, 2025). Zhao (2025) ta'kidlaydi, AI vositalari o'quvchilarning til o'rganishdagi qiyinchiliklarini aniqlashda an'anaviy testlarga qaraganda tezroq va aniqroq natijalar beradi.

2. Individuallashtirish bosqichi

Talabaning diagnostika natijalariga asoslanib, sun'iy intellekt vositalari orqali individual o'quv rejasi tuziladi. Masalan, ChatGPT yordamida talabaga grammatik tahlil, yozma topshiriqlar yoki og'zaki muloqot mashqlari taklif etilishi mumkin. British Council (2024) hisobotida qayd etilishicha, AI vositalari til o'rganuvchilarga moslashtirilgan kontentni taqdim etish orqali o'quvchi avtonomiyasini kuchaytiradi va o'z-o'zini boshqarish kompetensiyasini shakllantiradi.

3. Interaktiv mashqlar bosqichi

Sun'iy intellekt vositalari talabalarga real vaqtli mashqlarni bajarish imkonini beradi. Duolingo, Elsa Speak va boshqa ilovalar orqali talaba eshitish, o'qish, yozish va gapirish ko'nikmalarini mustaqil ravishda rivojlantiradi. Chat botlar bilan muloqot qilish esa tilni kontekstda qo'llashni o'rgatadi. Zhao (2025) tadqiqotida AI vositalari o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishi, o'rganish jarayonini qiziqarli va moslashtirilgan qilishini isbotlagan.

4. Refleksiya va baholash bosqichi

Talaba o'z o'quv faoliyatini tahlil qiladi, xatolarini ko'radi va ularni tuzatish strategiyalarini ishlab chiqadi. Sun'iy intellekt vositalari avtomatik fikr-mulohaza (feedback) taqdim etadi, bu esa metakognitiv kompetensiyani rivojlantiradi. Grammarly kabi vositalar yozma nutqdagi xatolarni aniqlab, ularni tuzatish bo'yicha tavsiyalar beradi. Edmett va boshqalar (2024) fikricha, AI asosidagi baholash tizimlari o'quvchilarning o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Metodik modelning afzalliklari:

- Talabaning ehtiyojlariga moslashgan o'quv jarayoni
- Til o'rganishda yuqori motivatsiya va qiziqish
- Raqamli savodxonlik va o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarining shakllanishi
- O'qituvchi uchun monitoring va tahlil imkoniyatlarining kengayishi

Ushbu metodik model O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari sharoitida qo'llanilishi mumkin bo'lib, talabalar orasida ingliz tilini mustaqil o'rganishga bo'lgan qiziqishni oshirishga xizmat qiladi.

Bosqich	Tavsifi	Sun'iy intellekt vositalari	Kompetensiyaga ta'siri
Diagnostika	Talabaning til darajasi va ehtiyojlarini aniqlash	Grammarly, Duolingo, ChatGPT	O'rganish yo'nalishini belgilash, zaif tomonlarni aniqlash
Individuallashtirish	Talabaga mos o'quv rejasi tuzish	ChatGPT, British Council AI tools	O'quvchi avtonomiyasi, o'z-o'zini boshqarish
Interaktiv mashqlar	Til ko'nikmalarini rivojlantirish uchun real vaqtli mashqlar	Duolingo, Elsa Speak, chat botlar	Motivatsiya, kontekstda til qo'llash
Refleksiya va baholash	Xatolarni tahlil qilish, fikr-mulohaza olish va o'z-o'zini baholash	Grammarly, AI feedback systems	Metakognitiv kompetensiya, o'z-o'zini rivojlantirish

Amaliy tajriba va natijalar

Sun'iy intellekt texnologiyalarining ingliz tilini mustaqil o'rganish kompetensiyasiga ta'sirini baholash maqsadida 2025-yil bahor semestrda O'zbekiston xalqaro islom akademiyasining 1-bosqich talabalari orasida amaliy tajriba o'tkazildi. Tadqiqotda jami 48 nafar talaba ishtirok etdi. Ular ikki guruhga bo'lindi: nazorat guruhi (24 nafar) va tajriba guruhi (24 nafar). Tajriba guruhiga sun'iy intellekt vositalari asosida tuzilgan metodik model asosida mashg'ulotlar tashkil etildi.

1. Tajriba sharoiti

Tajriba guruhi talabalari 8 hafta davomida quyidagi AI vositalar bilan ishlashdi:

- **ChatGPT:** yozma topshiriqlarni tahlil qilish, savol-javob mashqlari
- **Duolingo:** kunlik interaktiv mashqlar, eshitish va o'qish ko'nikmalari
- **Grammarly:** yozma nutqdagi xatolarni aniqlash va tuzatish
- **Elsa Speak:** talaffuzni rivojlantirish

Mashg'ulotlar mustaqil o'rganish formatida olib borildi, o'qituvchi esa faqat monitoring va maslahat berish rolini bajardi.

2. Baholash mezonlari

Tajribadan oldin va keyin talabalar quyidagi mezonlar asosida baholandi:

- Til darajasi (CEFR asosida)
- Mustaqil o'rganish kompetensiyasi (anketa va refleksiya asosida)

- Motivatsiya darajasi (Likert shkalasi asosida)
- O‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalari

3. Natijalar

Tajriba guruhi talabalari quyidagi o‘zgarishlarni namoyon etdi:

Ko‘rsatkich	Boshlang‘ich daraja	8 hafta so‘ng	O‘shish foizi
Til darajasi (CEFR)	A2	B1	+35%
Mustaqil o‘rganish kompetensiyasi	Past	O‘rtacha/Yuqori	+42%
Motivatsiya darajasi	3.1/5	4.4/5	+41%
O‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalari	Cheklangan	Faol	+47%

Nazorat guruhida esa o‘zgarishlar sezilarli darajada past bo‘ldi (o‘rtacha o‘shish 12–15%).

4. Talabalar fikrlari

Refleksiya natijalariga ko‘ra, talabalar quyidagi afzalliklarni qayd etdilar:

- Mashqlarni o‘z vaqtida va o‘z darajasiga mos bajarish imkoniyati
- Real vaqtli fikr-mulohaza olish
- O‘z xatolarini ko‘rish va tuzatish orqali o‘z-o‘zini rivojlantirish
- Til o‘rganishga bo‘lgan qiziqishning ortishi

Zhao (2025) va Edmett et al. (2024) tadqiqotlari ham AI vositalarining til o‘rganishdagi motivatsiya va avtonomiyaga ijobiy ta‘sirini tasdiqlaydi.

Muammolar va yechimlar

Sun‘iy intellekt texnologiyalarining ingliz tilini mustaqil o‘rganish kompetensiyasini shakllantirishdagi salohiyati yuqori bo‘lsa-da, uning amaliy qo‘llanishida bir qator muammolar mavjud. Ushbu bo‘limda texnik, metodik, psixologik va institutsional to‘siqlar tahlil qilinadi hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

1. Texnik muammolar

Ko‘plab oliy ta‘lim muassasalarida internet tezligi, qurilmalar sifati va raqamli infratuzilma yetarli emas. Bu esa AI vositalaridan to‘liq foydalanishni cheklaydi.

Yechim: Ta‘lim muassasalarida raqamli infratuzilmani modernizatsiya qilish, mobil ilovalarga mos metodikalar ishlab chiqish va oflayn AI vositalarini joriy etish zarur (Zhao, 2025).

2. Metodik muammolar

O‘qituvchilarning ko‘pchiligi sun‘iy intellekt vositalarini metodik jihatdan qo‘llashga tayyor emas. An‘anaviy yondashuvlar AI asosidagi o‘quv jarayon bilan mos kelmaydi.

Yechim: O'qituvchilar uchun maxsus treninglar, metodik qo'llanmalar va tajriba almashish platformalarini yaratish lozim. British Council (2024) tavsiyalariga ko'ra, o'qituvchilarni AI pedagogikasi bo'yicha bosqichma-bosqich tayyorlash samarali natija beradi.

3. Psixologik to'siqlar

Ba'zi talabalar AI vositalariga ishonmaydi yoki ularni faqat texnik yordamchi deb biladi. Bu esa o'rganish motivatsiyasini pasaytiradi.

Yechim: Talabalarga AI vositalarining imkoniyatlarini ko'rsatish, refleksiya asosida o'z o'sishini kuzatish imkonini berish va ularni faol ishtirokchi sifatida jalb qilish zarur. Edmett et al. (2024) fikricha, talabaning o'z o'rganish jarayonini boshqarishdagi roli kuchaytirilsa, AI vositalariga bo'lgan ishonch ortadi.

4. Axloqiy va xavfsizlik muammolari

AI vositalarida ma'lumotlar maxfiyligi, noto'g'ri javoblar yoki noto'g'ri baholash holatlari yuzaga kelishi mumkin. Bu esa o'quv jarayonining ishonchliligiga salbiy ta'sir qiladi.

Yechim: AI vositalarini tanlashda xavfsizlik va ishonchlilik mezonlariga e'tibor qaratish, talabalar va o'qituvchilarga raqamli etika bo'yicha bilim berish muhim. Shuningdek, o'qituvchi nazorati va insoniy tahlil AI jarayonini muvozanatlashtiradi.

Ushbu muammolarni tizimli yondashuv orqali bartaraf etish sun'iy intellekt asosidagi metodikaning samaradorligini oshiradi va uni O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga muvaffaqiyatli integratsiya qilishga zamin yaratadi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Sun'iy intellekt texnologiyalari asosida ingliz tilini mustaqil o'rganish kompetensiyasini shakllantirish metodikasi zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, AI vositalari yordamida tashkil etilgan o'quv jarayoni talabalarning til ko'nikmalarini chuqurlashtiradi, o'z-o'zini rivojlantirishga undaydi va raqamli savodxonlikni oshiradi.

Tajriba asosida aniqlangan quyidagi xulosalar e'tiborga loyiq:

- Talabalar AI vositalari orqali o'z darajasiga mos mashqlarni mustaqil bajarish imkoniyatiga ega bo'ldi.
- Mustaqil o'rganish kompetensiyasi sezilarli darajada rivojlandi.
- Motivatsiya va refleksiya ko'nikmalari oshdi, o'z-o'zini baholash faoliyati kuchaydi.
- O'qituvchi roli nazorat va yo'naltirishga o'tdi, bu esa o'quvchi avtonomiyasini mustahkamladi.

Tavsiyalar

1. **AI vositalarini ta'limga integratsiya qilish** Oliy ta'lim muassasalari sun'iy intellekt asosidagi ilovalarni o'quv jarayoniga bosqichma-bosqich joriy etishi zarur.
2. **O'qituvchilarni tayyorlash** Sun'iy intellekt pedagogikasi bo'yicha maxsus treninglar, metodik qo'llanmalar va tajriba almashish platformalari tashkil etilishi lozim.
3. **Talabalar uchun raqamli savodxonlikni oshirish** AI vositalaridan samarali foydalanish uchun talabalar raqamli etikani, xavfsizlikni va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini egallashi kerak.
4. **Mahalliy kontekstga mos metodikalar ishlab chiqish** O'zbekiston oliy ta'lim tizimi sharoitiga mos, AI vositalarini qo'llashga yo'naltirilgan metodik modellar ishlab chiqilishi va sinovdan o'tkazilishi tavsiya etiladi.
5. **Ilmiy-tadqiqotlar va monitoring tizimini yo'lga qo'yish** AI asosidagi ta'lim metodikalarining samaradorligini baholash uchun muntazam monitoring va ilmiy tahlil olib borilishi muhim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Akbarova, S. K. (2022). Psycholinguistic Features Of Teaching Foreign Languages To Preschool Children. *Journal of Positive School Psychology*, 6(2).
2. Asrorov, I. (2025). The Role Of Anthropocentric Teaching In Enhancing Student And Teacher Motivation At The University Level. *Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural And Social Sciences*, 5(5), 638-643.
3. Bahronova, D.Z. (2025). *Ingliz Tilini O'rganishda Sun'iy Intellektning Ahamiyati*. O'Zdju Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi.
4. British Council. (2024). *Artificial Intelligence And English Language Teaching: Preparing For The Future*.
5. Dilbar, K. (2025, May). Technology-Driven Evaluation Methods In ESL Education. In *International Conference On Modern Education And Innovative Approaches To Teaching Foreign Languages*" (Pp. 132-135).
6. Edmett, A. Et Al. (2024). *AI And ELT: Global Perspectives On Technology Integration*.
7. Hafizov, A. A. (2025). Integrating Social Media Platforms Into Language Classrooms For Economics Students: Opportunities And Challenges. *Educator Insights: Journal Of Teaching Theory And Practice*, 1(6), 65-69.
8. Ilmiy anjumanlar.Uz. (2025). *Sun'iy Intellekt Texnologiyalarining ITO' Sohasidagi O'Rni*.

9. Oxford University Press. (2023). *AI In Education: Opportunities And Challenges*.
10. Toshboltayev, F.O., & Yoqubjonova, Z.Z. (2025). *Sun'iy Intellect Texnologiyalari Yordamida Ingliz Tilini Mustaqil O'rganish Imkoniyatlari*.
11. UNESCO. (2022). *Artificial Intelligence And The Future Of Language Learning*.
12. Ulmasbayeva, Malika Alisherovna (2025). The Role Of Cultural Context In Efl Pedagogy. *Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural And Social Sciences*, 5 (4), 422-426.
13. Zhao, J. (2025). *Advancing English Language Education: A Mixed-Methods Analysis Of AI-Driven Tools*. Springer.
14. Шамсематова, Б. Р. (2020). Прагматический И Когнитивный Подходы К Описанию Дискурса. *Актуальные Проблемы Гуманитарных И Естественных Наук*, (1), 136-138.